

Konferanse i Roma om relasjonelle perspektiver på det ubevisste

Elisabeth Schanche
Institutt for klinisk psykologi, Universitetet i Bergen
Per.Binder@psykp.uib.no

Per-Einar Binder
professor og visedekan for utdanning, spesialist i klinisk psykologi, Psykologisk fakultet, UiB.

Jon Vøllestad
psykolog ved Solli DPS og førsteamanuensis II ved Institutt for klinisk psykologi,
Universitetet i Bergen

Per-Einar Binder
professor og visedekan for utdanning, spesialist i klinisk psykologi, Psykologisk fakultet, UiB.

Elisabeth Schanche
Institutt for klinisk psykologi, Universitetet i Bergen
Per.Binder@psykp.uib.no

Helge Holgersen
Kontakt: helge.holgersen@uni.no
karina.utvag@gmail.com

En konferanse i regi av den internasjonale foreningen for relasjonell psykoanalyse og psykoterapi viser at arven etter Freud, Winnicott og Sullivan er i gode hender. Hvordan står det til med psykoanalysen anno 2006? Hundre år etter sin oppstart befinner psykoanalysen seg i en rivende utvikling, og en ny organisasjon er i ferd med å ta form. Særlig i de siste ti årene har det funnet sted en viktig revitalisering av retningen. Denne har sitt utgangspunkt i kritikk og revisjon av den klassiske psykoanalysens menneskesyn, vitenskapsteoretiske fundament og kliniske retningslinjer. Innenfor den delen av psykoanalysen som kalles relasjonell psykoanalyse, er Winnicott, Fairbairn, Kohut, Bowlby og Sullivan ansett som like sentrale klassikere som Freud. Sentralt her er bevegelsen fra freudiansk driftspsykologi til en forståelse av søken etter mening, kontakt, emosjonell vitalitet og gjensidighet som grunnleggende drivkrefter for mennesket. I stedet for egopsykologisk «en-person-psykologi» med hovedvekt på innholdet i pasienters isolerte psyke har det vokst frem en «to-person-psykologi» som fremhever at alle psykiske fenomener oppstår og opprettholdes i et intersubjektivt felt. Den terapeutiske relasjonen beskrives ikke lenger som et forholdet mellom en «uvitende» pasient og en nøytral og distansert observatør med ekspertkunnskap om sjelelivets dynamikk, men fremstilles snarere som et komplekst møte mellom to subjektiviteter som alltid også vil være innvevd i hverandre. På dette området er påvirkningen fra nyere konstruktivistisk epistemologi og vitenskapsteori tydelig. Postmoderne strømninger er også til stede i form av sterkere vektlegging av kjønns-, makt- og kulturperspektivet. Samtidig er de relasjonelle teoretikerne stadig offere i dialog med spedbarnsforskning og affektiv nevrovitenskap, for å styrke og videreutvikle fundamentet for psykoanalysen også innenfor mer «harde» vitenskaper.

Menneskelighet og opplevelsesnærhet

Den 24.–26. juni 2005 var den internasjonale foreningen for relasjonell psykoanalyse og psykoterapi (IAARP) samlet til konferanse i Roma. I ærverdige lokaler i bydelen Trastevere fikk vi i løpet av tre dager innlegg fra en rekke sentrale personer i den relasjonelle psykoanalysen. De ga oss innblikk i en teori og en klinisk arbeidsmåte som kanskje først og fremst kjennetegnes av sin menneskelighet og opplevelsesnærhet. Dette fordi menneskets erfaring og forsøk på å skape mening står i fokus – ikke drifter eller upersonlige instanser eller abstrakte strukturer. Vektleggingen av det intersubjektive feltet fører også til at terapeutene reflekterer i utstrakt grad omkring sin egen erfaring, noe som bidro til å gi mange av innleggene en personlig karakter. For eksempel fortalte IAARPs president Stuart Pizer om sine egne emosjonelt forvandlende erfaringer av å bli møtt og sett av bestefaren på kritiske tidspunkter i oppveksten. Pizer skildret på bevægende vis hvordan bestefaren gjennom sin ikke-eksplisitte (og noen ganger språkløse) omsorg og tilstedeværelse hadde gitt ham en erfaring av de sentrale verdiene i psykoanalytisk arbeid.

Et annet eksempel på åpenheten som kjennetegnet konferansen, ga Robert Stolorow, som presenterte sin filosofisk rike intersubjektive forståelse av traumatisk erfaring med utgangspunkt i den mest smertefulle erfaringen i sitt eget liv. Gjennom fortellingen om konens plutselige død av kreft ga Stolorow en sterk beskrivelse både av den eksistensielle opplevelse av hjemløshet som traumatiske erfaringer medfører, og av den helende prosessen hvorigjennom det uutholdelige og unevnelige kan settes ord på. Ellers ga både Darlene Ehrenberg, Donna Orange, Barbara Pizer og Jody Messler Davies oss ærlige og viktige refleksjoner omkring det vanskelige og nære arbeidet som en analyseprosess er for begge parter. Intense følelser oppstår hos både terapeut og pasient når endringer i pasientens grunnleggende relasjonsmønstre finner sted. Måten terapeuten modulerer og tar i bruk sin emosjonelle erfaring på, utgjør noe av betingelsene for slik endring.

Uformulert erfaring

Den relasjonelle psykoanalysen er kritisk til den klassiske forståelsen av det dynamisk ubevisste som kjennetegnet ved tanke og assosiasjonsprosesser styrt av lystprinsippet. Det ubevisste vil ut fra en relasjonell modell bestå av fortrenge eller ikke fullt ut symboliserte aspekter ved forestillinger og fantasier om samhandling med andre. På konferansen la Donnel B. Stern frem sitt forslag til forståelse av det ubevisste som såkalt uformulert erfaring. I hans perspektiv er ikke det ubevisste noe som ligger der og venter på å bli oppdaget. Det ubevisste handler snarere om at noen former for erfaring av ulike årsaker ikke kan gis symbolsk form, og terapiprosessen blir således et forsøk på å gi dette uformulerte et språklig uttrykk og dermed en større grad av realitet. Det ble tilløp til heftig debatt da James Fosshage i motsetning til Donnel Stern hevdet at det finnes meningsbærende organiserende prosesser med ulike nivåer av bevissthet. Således kan for eksempel en drøm ha en høy grad av utarbeidet mening allerede før den blir eksplisitt formulert.

Spedbarnsforskeren Daniel Stern påpekte i sitt innlegg at man i den relasjonelle psykoanalysen later til å være enige om hva det ubevisste *ikke* er, men det finnes ingen konsensus om hva det er. Selv hadde Stern talt ni ulike definisjoner av det ubevisste i andre foreleseres innlegg. Han understreket at dette mangfoldet ikke er et problem, men snarer et uttrykk for en faglig vitalitet. Sterns egen forståelse av det ubevisste er knyttet til begrepet om «implicit relational knowing», og han ga en rekke gode eksempler fra sin egen spedbarnsforskning på hvordan sentrale områder av vår erfaring utspiller seg utenfor bevisst refleksjon.

Mangfold og paradokser

Det er godt å lytte til erfarne fagpersoner som snakker om både liv og lidelse som komplekse størrelser. Etter konferansen sitter vi igjen med et inntrykk av at den relasjonelle psykoanalysen tilbyr en forståelse av den menneskelige tilstand som gir rom for mangfold, paradokser og dybde. Lewis Aron er – ved siden av avdøde Stephen Mitchell – den som kanskje best har sammenfattet den relasjonelle psykoanalysens utviklingshistorie og nåværende teoretiske mangfold. I sitt innlegg viste Aron hvordan utforskning av en pasients bevisste og ubevisste fantasier kan åpne opp for et mangfold av meningsnivåer. For Aron er ikke fantasien først og fremst et uttrykk for upersonlige drifter, men representerer heller et av individets forsøk på å skape mening i tilværelsen sin. Aron formidler et bilde av den menneskelige subjektiviteten som omskiftelig og kompleks, kjennetegnet av en rekke til dels motstridende tilstander og perspektiver – og alltid fundamentalt nedfelt i relasjoner til andre. I stedet for å redusere dette mangfoldet til et fåtall variabler søker den relasjonelle psykoanalysen å finne måter å arbeide med mennesker på som kan hjelpe dem til å utvide sin opplevelse av hvem de er. For oss ble denne konferansen en solid bekreftelse av at denne nå ekspanderende relasjonelle psykoanalytiske visjonen er svært viktig og nyttig, som fundament både for fremtidig teoriutvikling og praksis.

Neste konferanse i International Association for Relational Psychoanalysis and Psychotherapy blir i Athen 5.–7. juli 2007.

Informasjon finnes på www.iarpp.org/